

Kísérleti részecskefizika

Új kiértékelési módszerek

Siklér Ferenc

MTA Wigner FK

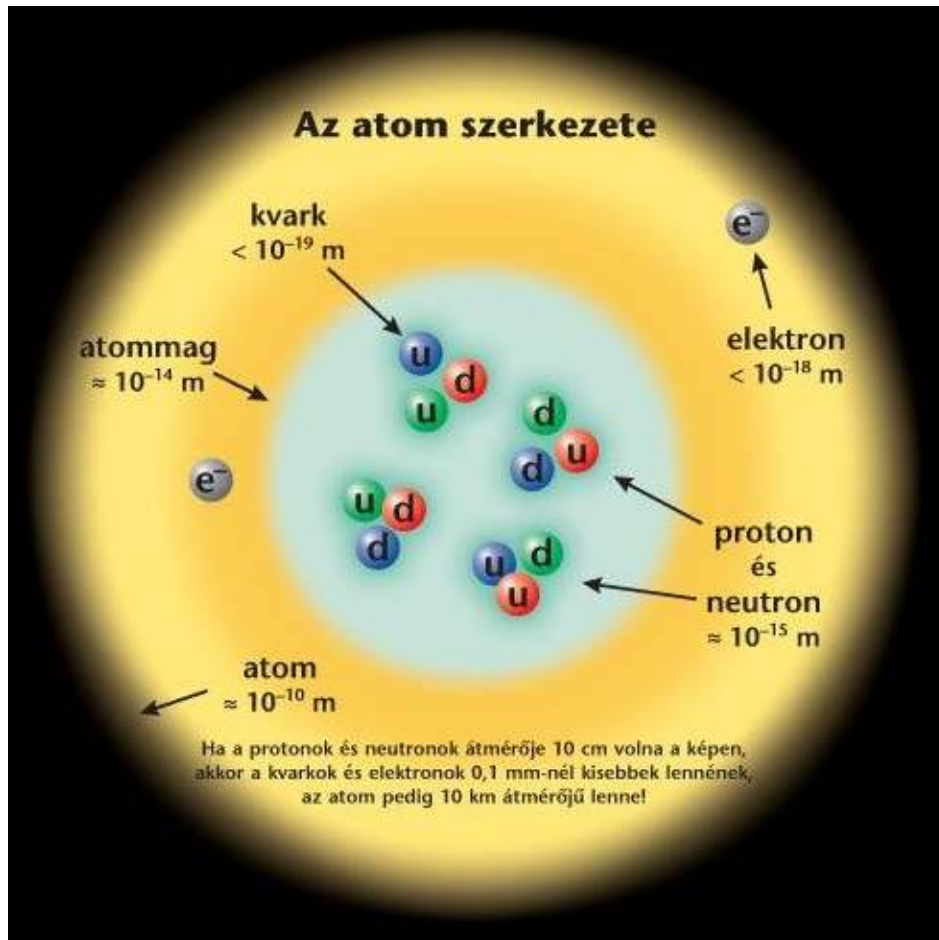
sikler.ferenc@wigner.mta.hu

ELTE, TDK hét

Budapest, 2018. november 12.

Elemi részecskék és kölcsönhatások

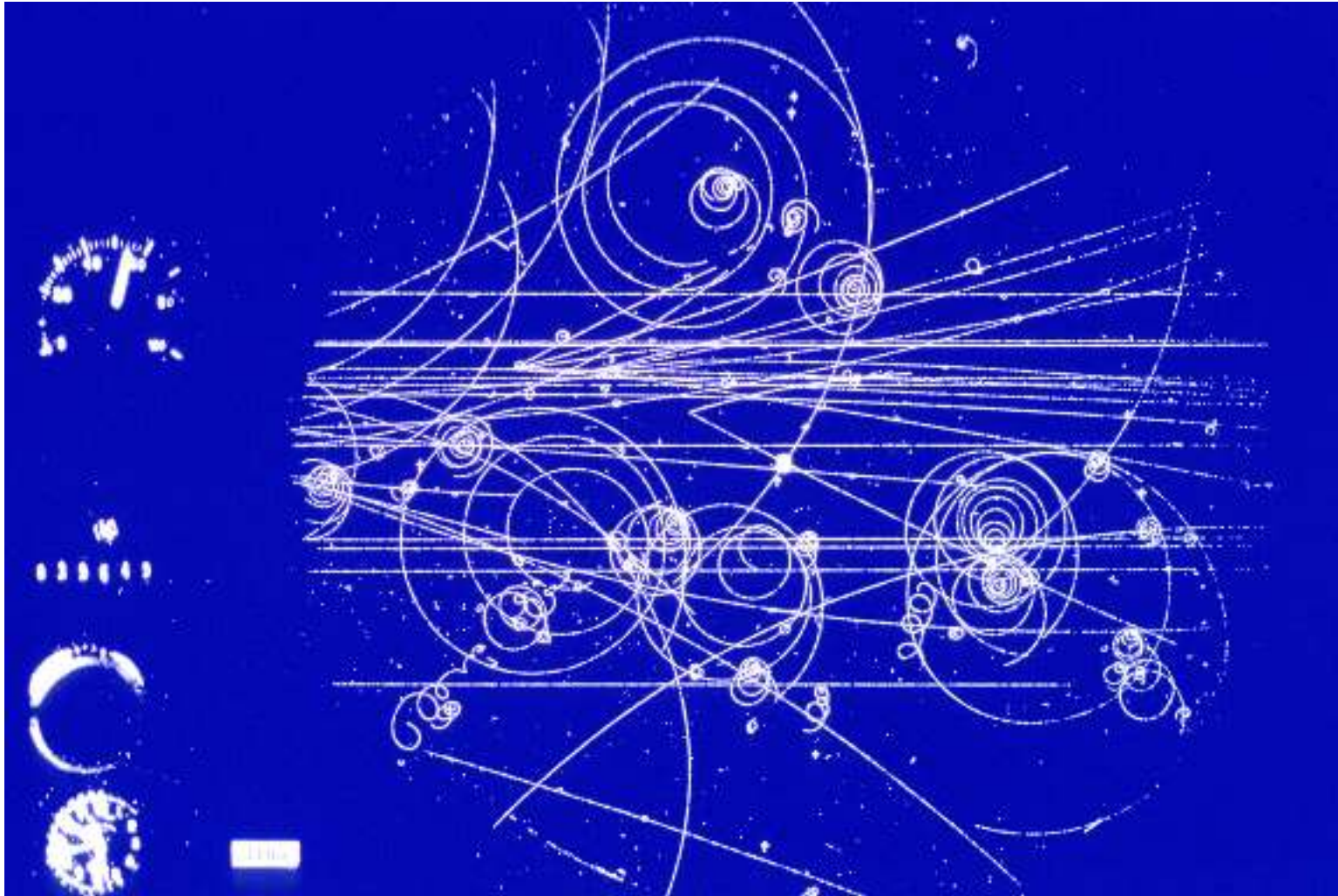
Az anyagi részecskék három családja (fermionok)

	I	II	III	
tömeg →	2.4 MeV	1.27 GeV	171.2 GeV	0
töltés →	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	0
spin →	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
név →	u up	c charm	t top	γ foton
	4.8 MeV	104 MeV	4.2 GeV	0
	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	0
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
Kvarkok	d down	s strange	b bottom	g gluon
	<2.2 eV	<0.17 MeV	<15.5 MeV	91.2 GeV
	0	0	0	0
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
	ν_e elektron-neutrínó	ν_μ műon-neutrínó	ν_τ tau-neutrínó	Z Z-bozon
	0.511 MeV	105.7 MeV	1.777 GeV	80.4 GeV
	-1	-1	-1	± 1
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1
Leptonok	e elektron	μ műon	τ tau	W$^\pm$ W bozon

Bozonok (kölcsönhatások)

Elektromágneses, gyenge, erős; tömegvonzás
A részecskefizika Standard Modellje

16 GeV π^- nyaláb, folyékony hidrogén buborékkamra (1970)

Új jelenségek? Nagyobb energia

Nagy Hadronütköztető (LHC)

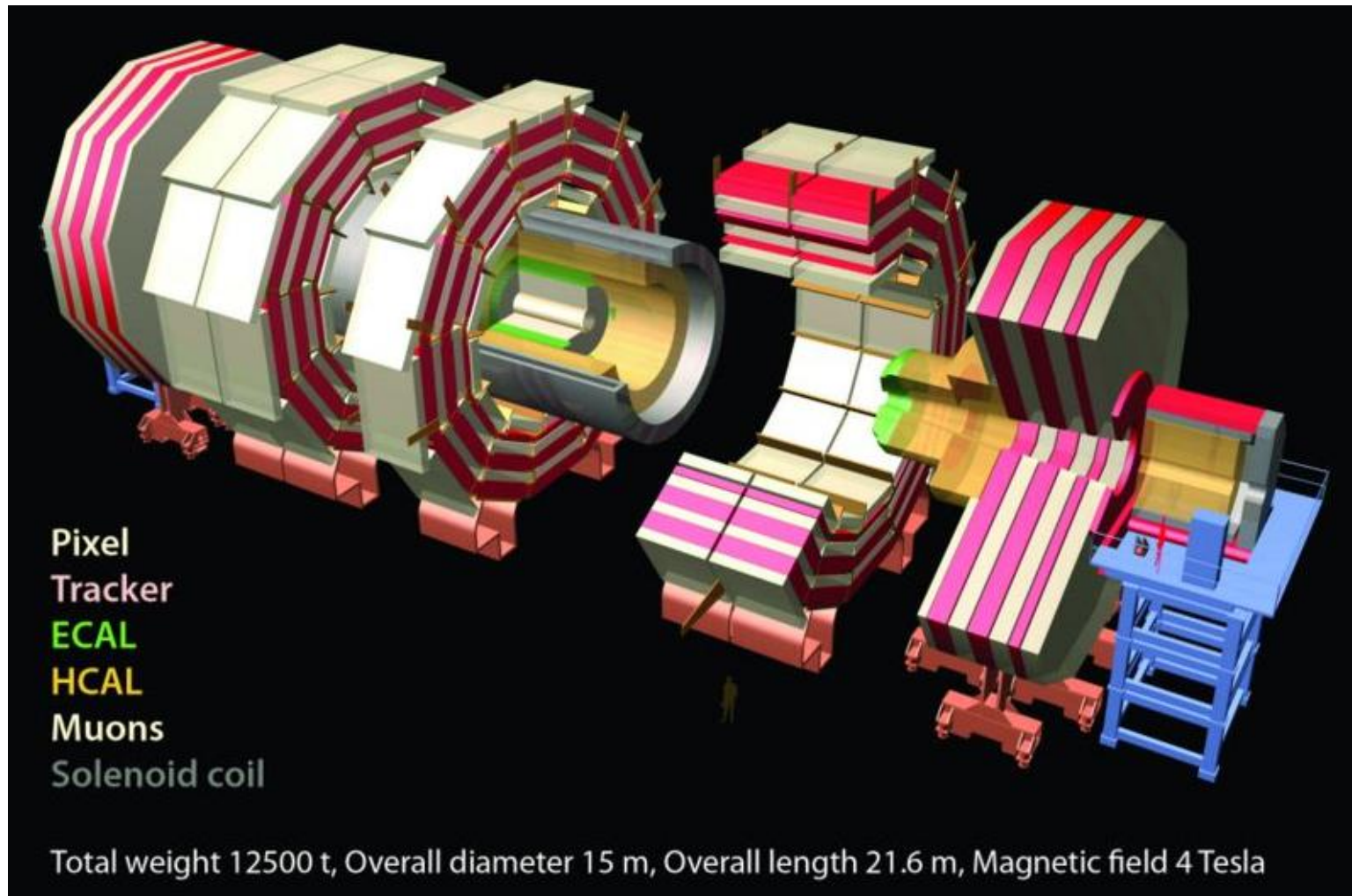
---

27 km kerületű gyűrű a föld alatt

CERN, Genf, Svájc

A CMS detektor (Compact Muon Solenoid)

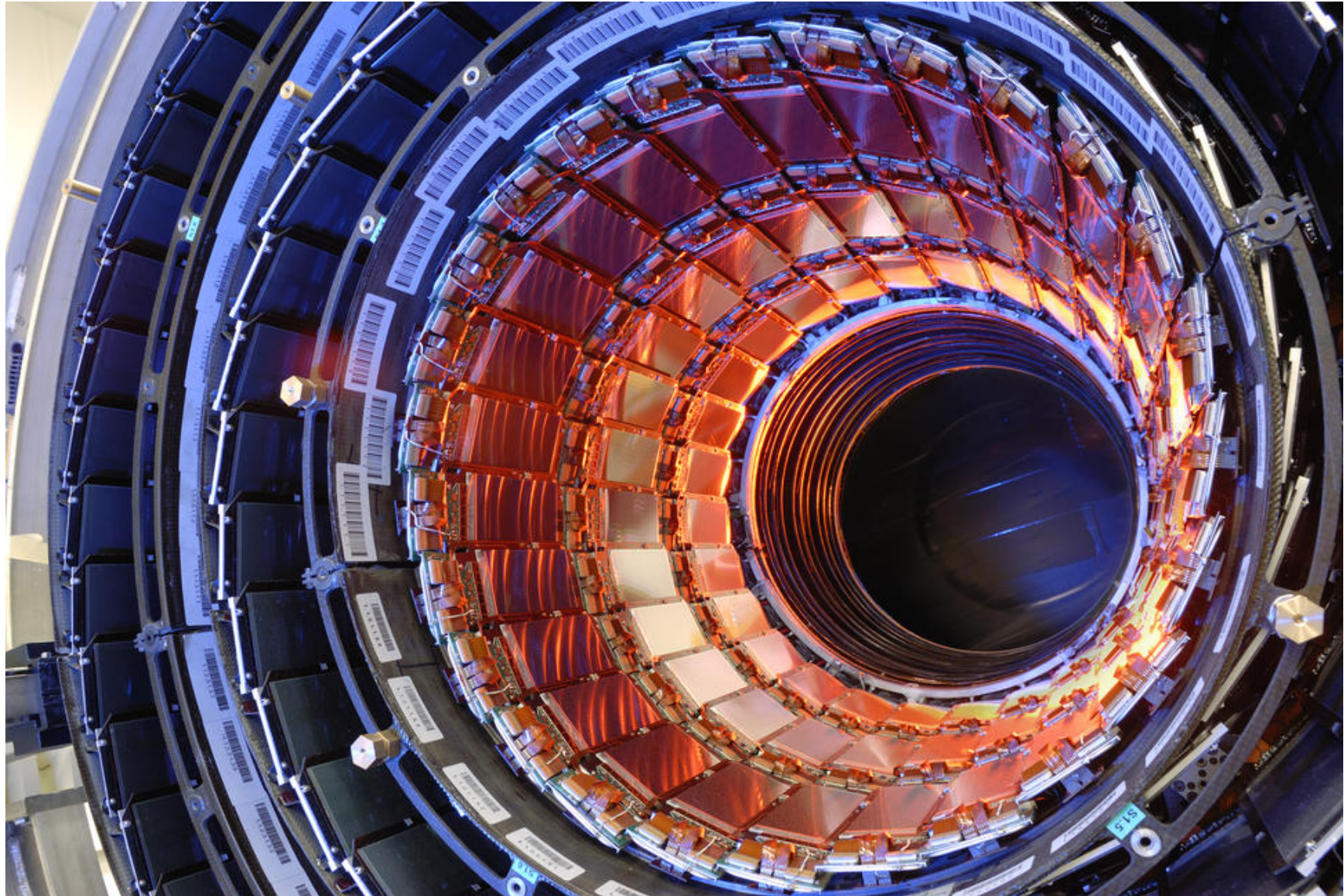

p-p program: a Higgs-bozon felfedezése, a szuperszimmetria keresése

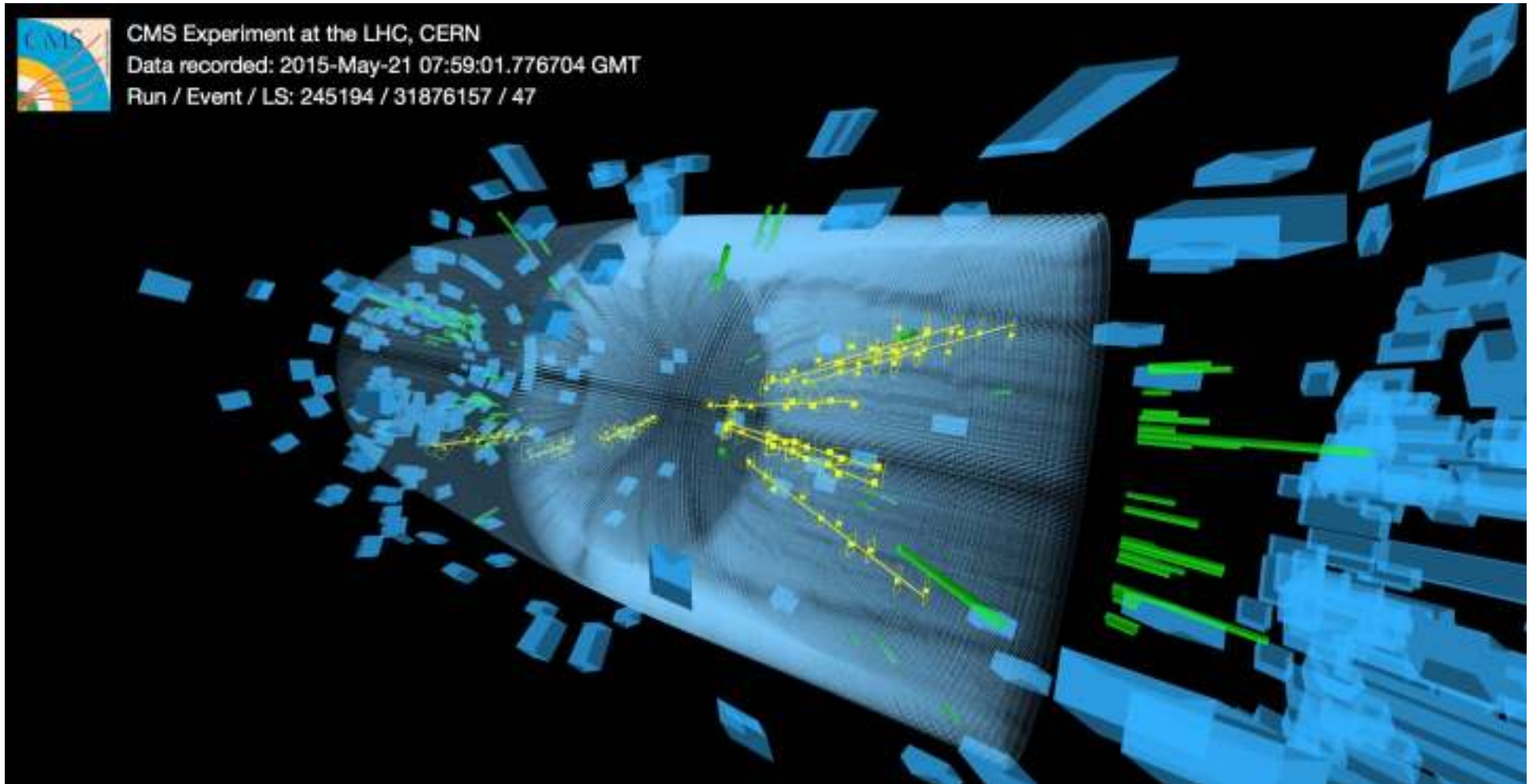
Nehézion program: maganyag extrém körülmények között

Szilícium nyomkövető

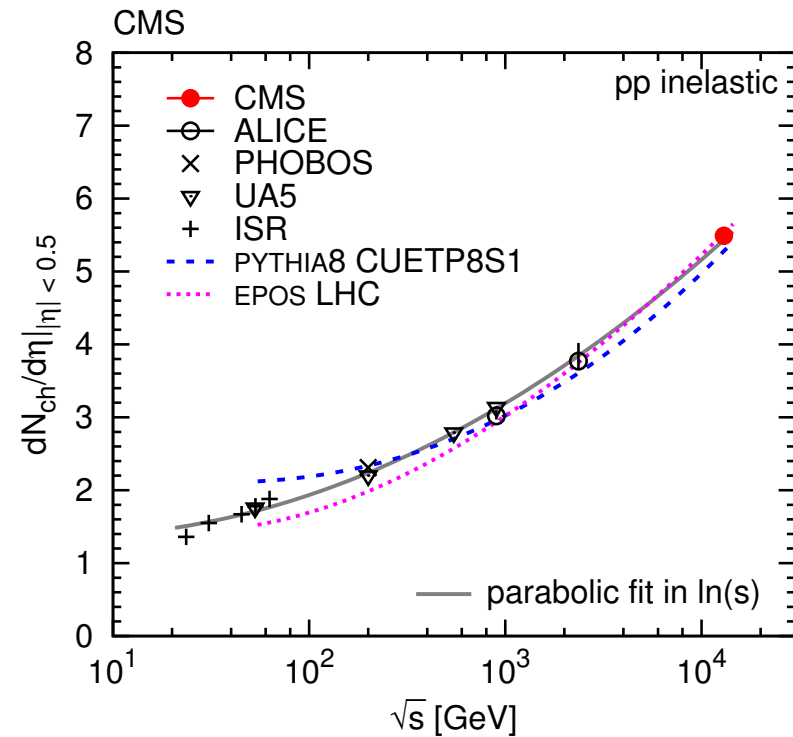
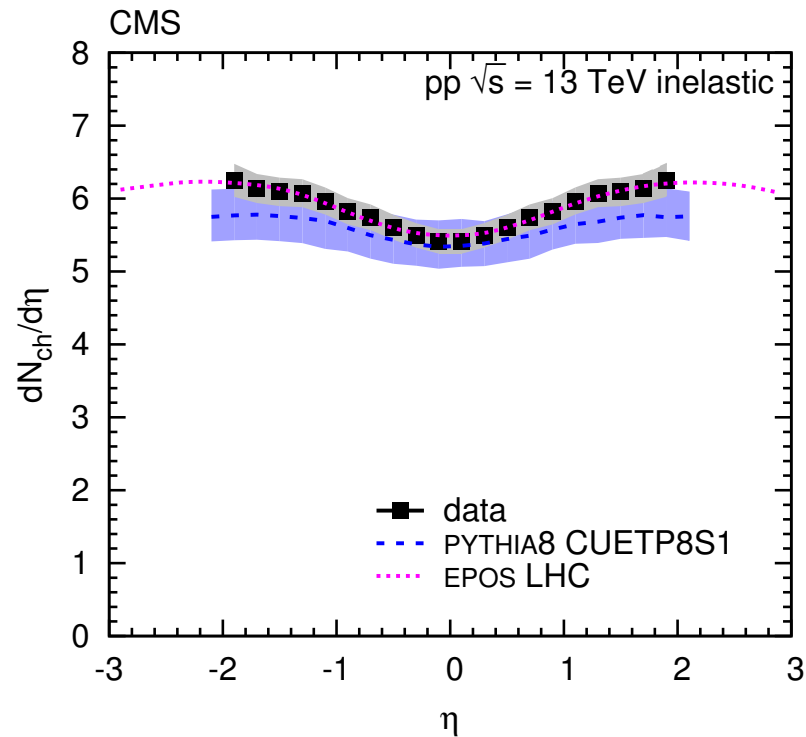

Proton-proton ütközések

Erős kölcsönhatás tanulmányozása: háttér, de magában is érdekes

Proton-proton ütközések

CMS Collaboration, Phys Lett B **751** (2015) 143-163

Vezető szerep a CMS kísérlet első publikációiban
A keltett részecskék szög- és impulzuseloszlása

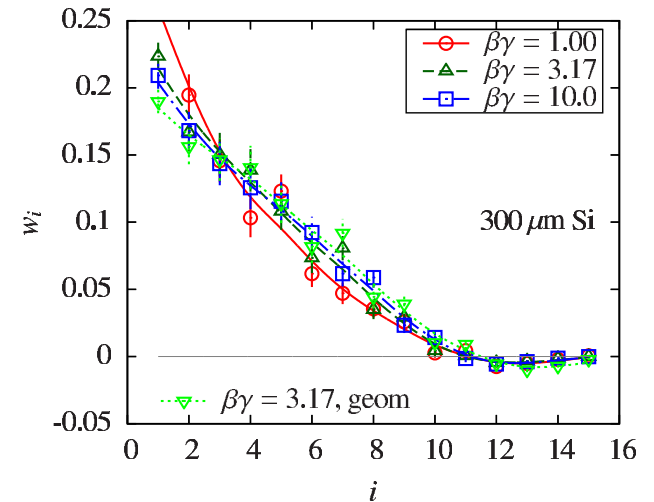
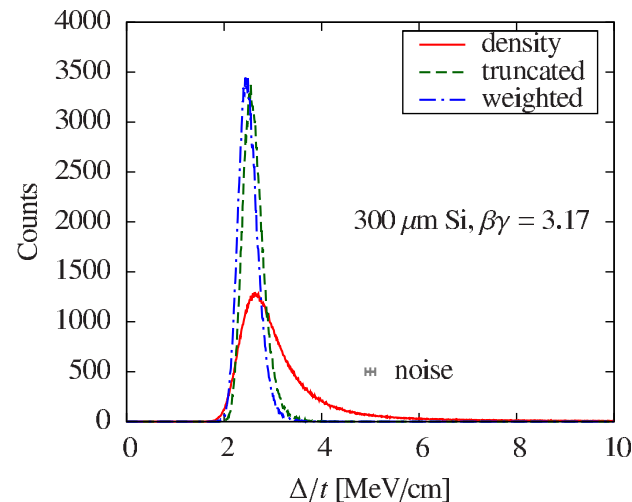
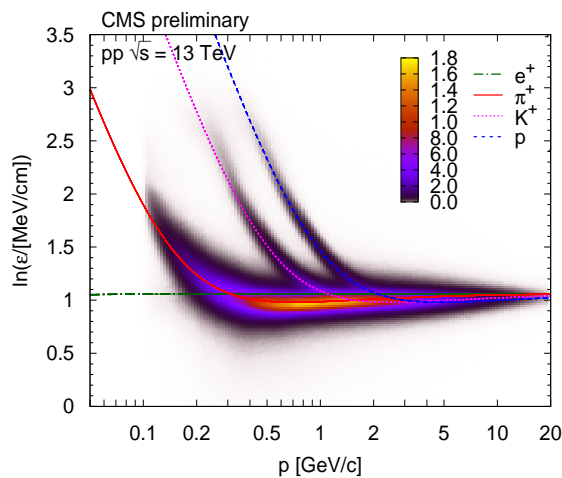
Korábbi TDK-zók – részecskék azonosítása

- Miért érdekes, mit tudunk?

- **milyen részecske?** a leadott energia (dE/dx) sebességfüggő
- egy részecskét több pontban mérünk, $m_i = dE_i/dx_i$

- Hogyan?

- nézzük a sorba rendezett m_i értékek súlyozott átlagát, m_w
- keressük **w súlyokat** relatív felbontás a legkisebb, $w \propto V^{-1} m$

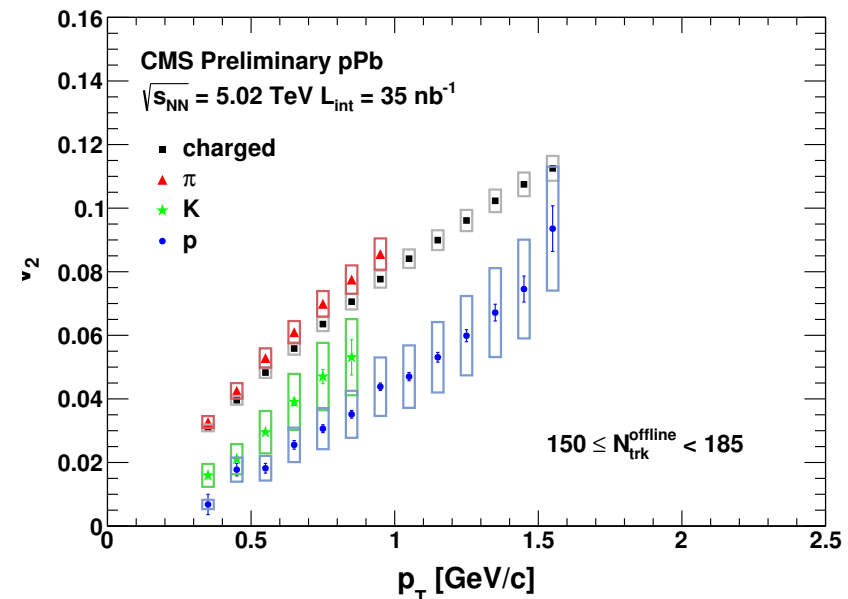
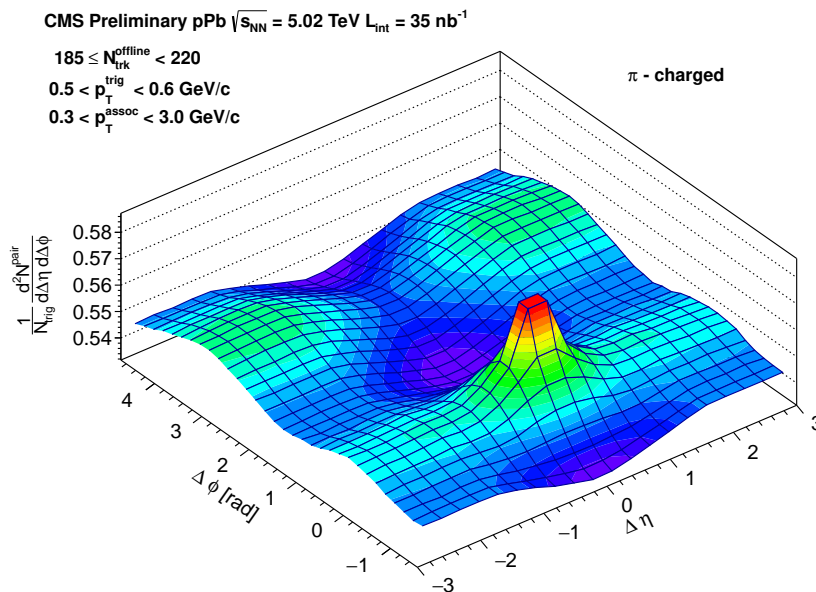

Szeles Sándor (ELTE, V. fizikus), OTDK 2. díj (2009)

F. Siklér and S. Szeles, Nucl Instrum Meth A **687** (2012) 30-39

Korábbi TDK-zók – részecskék korrelációja

- Miért érdekes, mit tudunk?
  - a keltett részecskék szögeloszlása **nem mindig hengerszimmetrikus**
  - a szögeloszlás **Fourier-sora** $\Rightarrow$ a keltett közeg tulajdonságai
- Hogyan?
  - részecskeazonosítás, **kétrészecske-korrelációk**
  - érdekesség: távoli részecskék (nagy $\Delta\eta$) is tudnak egymásról

Englert Dávid (ELTE, végzős MSc), OTDK 2. díj (2015)

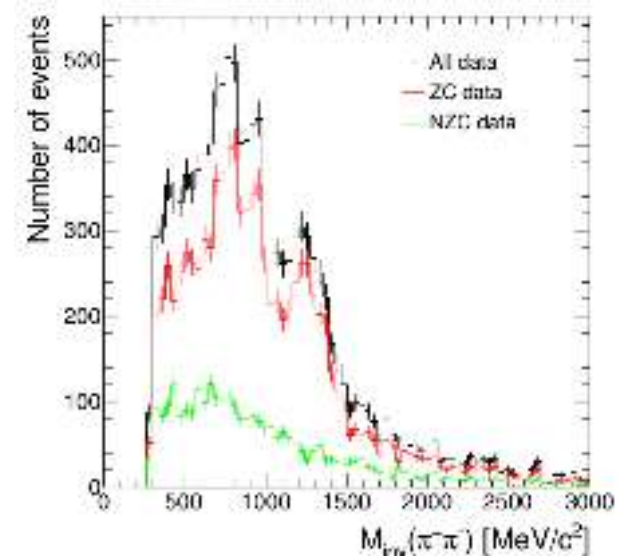
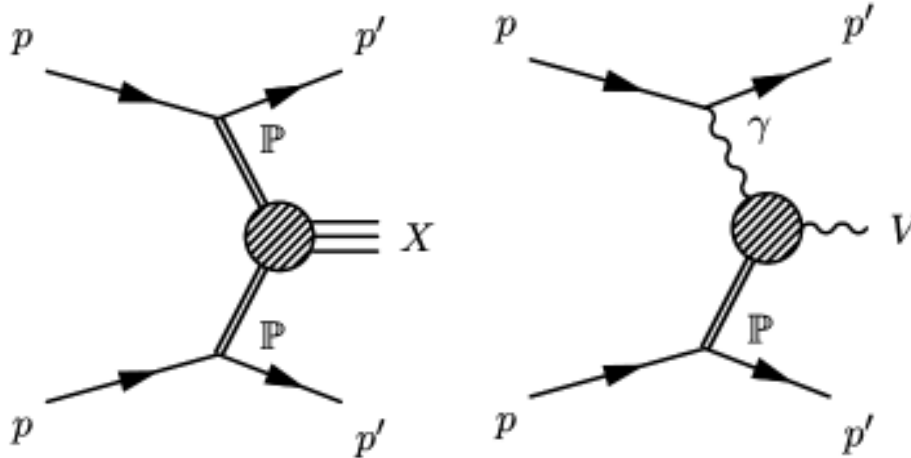
Korábbi TDK-zók – diffraktív ütközések

- Miért érdekes, mit tudunk?

- az ütköző protonok csak eltérülnek, **Pomeronok** kölcsönhatásai
- a központban keltett rendszert szeretnénk megismerni

- Hogyan?

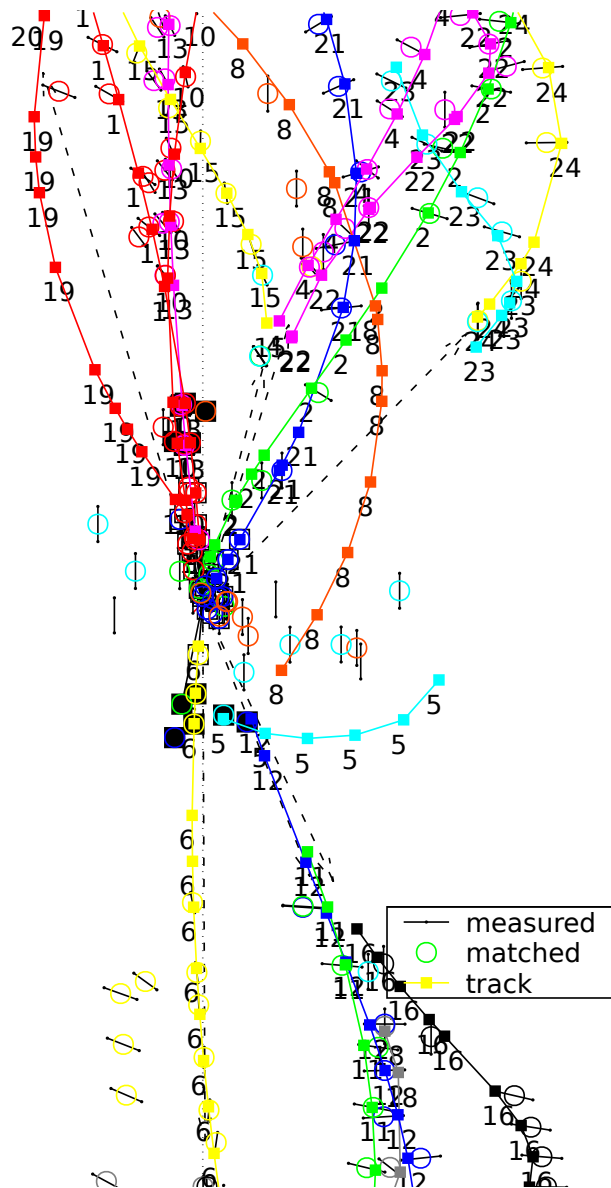
- részecskepárok és -négyesek **invariáns-tömeg eloszlásai**
- érdekesség: látunk-e új, eddig nem ismert folyamatokat?

Surányi Olivér (ELTE, végzős MSc), OTDK 1. díj (2017)

CMS FSQ-16-006, to be submitted to Eur Phys J C

Új kiértékelési módszerek

- **Mit tudunk:** mért beütések a pixel és a strip nyomkövetőben
- **Cél:** a részecskék pályájának rekonstrukciója
- **Hogyan? Például:**
  - nyomkezdemény, majd a trajektória hosszabbítása
  - transzformációk ($xyz \rightarrow \mathbf{p}$)
  - többértelműségek kezelése (gráf hidak)
  - a beütések klaszterezése (k -medians)
  - deep learning?
  - valami egészen más?
- **Ráadás:** érdekes fizika

Adatkiértékelés – szimulációval és adattal

- Lehetséges célok

- töltött részecskék nyomkövetésének fejlesztése
- semleges részecskék (pl fotonok) keresése
- egzotikus részecskék (pl mágneses monopólus) keresése
- az ötletek tesztelése valós adatokon (CMS, pp 13 TeV)

- Előismeretek

- matematika, fizika,
- algoritmusok, programozás

Válogatott fejezetek a nagyenergiás kísérleti fizikából

ff1c9a107

Előadók:

<i>gyorsítók</i>	Barna Dániel (Wigner) Csanád Máté (ELTE)
<i>részecskék</i>	Hamar Gergő (Wigner) László András (Wigner)
<i>detektorok</i>	Pásztor Gabriella (ELTE) Siklér Ferenc (Wigner)
<i>kiértékelés</i>	Varga Dezső (Wigner) Veres Gábor (ELTE)
<i>fizika</i>	Vértesi Róbert (Wigner)

sites.google.com/site/nagyenergiasfizika

